

УДК 159.9:316.4

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ НЕПОВНОЛІТНІХ, ЗАСУДЖЕНИХ ДО ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ, У СИСТЕМІ ЧИННИКІВ ЇХ РЕСОЦІАЛІЗАЦІЇ

Мельник М.Т., аспірант
кафедри соціальної психології

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

У статті проаналізовано соціально-психологічні характеристики неповнолітніх, які відбувають покарання у виховних колоніях, як чинник ресоціалізації. Представлено результати емпіричного дослідження психологічних особливостей неповнолітніх засуджених та їх зв'язок із соціально-психологічними чинниками адаптації.

Ключові слова: *неповнолітні засуджені, соціально-психологічні особливості, адаптація, ресоціалізація.*

В статье проанализированы социально-психологические характеристики несовершеннолетних, отбывающих наказание в воспитательных колониях, как фактор ресоциализации. Представлены результаты эмпирического исследования психологических особенностей несовершеннолетних осужденных и их связь с социально-психологическими факторами адаптации.

Ключевые слова: *несовершеннолетние осужденные, социально-психологические особенности, адаптация, ресоциализация.*

Melnyk M.T. SOCIO-PSYCHOLOGICAL CHARACTERISTICS OF MINORS THAT ARE SENTENCED TO IMPRISONMENT IN THE LIGHT OF RESOCIALIZATION FACTORS

The article analyzes the social and psychological characteristics of juveniles that are serving their sentence in juvenile correctional institutions, as a factor of social resocialization. The results of empirical research of psychological peculiarities of juvenile offenders, are demonstrated, and their connection with social and psychological factors of adaptation.

Key words: *juvenile convicts, social and psychological characteristics, adaptation, resocialization.*

Постановка проблеми. Соціальна дезадаптація підлітка часто виє в девіантних формах поведінки, у тому числі й делінквентних. За умови, якщо делінквентні вчинки мають кримінальний характер, неповнолітній постає перед світлом закону. За результатами судового рішення значна кількість неповнолітніх правопорушників засуджується, їм визначається покарання у вигляді позбавлення волі. Відбування покарання в місцях позбавлення волі є процесом ресоціалізації правопорушника. Підвищення ефективності ресоціалізації можливе за умови вивчення соціально-психологічних характеристик засуджених, що відбувають покарання в пенітенціарних установах. З'ясування чинників ресоціалізації сприятиме розробленню методів, заходів та інструментарію для оптимізації ресоціалізаційного впливу на неповнолітніх, засуджених до позбавлення волі. Таким чином, за умови ефективного ресоціалізаційного впливу удосконалюються адаптаційні навички неповнолітніх, що є сприятливим чинником успішної реінтеграції в суспільство.

Постановка завдання. Мета статті полягає в реалізації теоретичного аналізу та презентації результатів емпіричного до-

слідження особливостей ресоціалізації у зв'язку із соціально-психологічними характеристиками неповнолітніх, які відбувають покарання у виховних колоніях.

Виклад основного матеріалу. Порушення поведінки – це відхилення поведінки від норми, яке виє в зовнішніх діях чи у висловлюваннях, судженнях, де й виражається його внутрішній мотив. З метою здійснення характеристики та аналізу порушення поведінки, що відхиляється від норми у психічно здорової людини, необхідно враховувати соціальний, психологічний та правовий критерії [5].

Виділяють три основні осі порушення поведінки:

- 1) соціально-психологічну (антисоціальна та протиправна поведінка);
- 2) клініко-патологічну (непатологічні та патологічні порушення);
- 3) особистісно-динамічну (реакція, стан).

Значна частина психологічних і соціальних досліджень доводять, що люди навчаються поведінковим паттернам, включаючи девіантну та протизаконну поведінку, у значущих членів їхнього соціального оточення. З метою розуміння їхньої поведінки найбільш ефективним є вивчення опосеред-

кованих процесів і механізмів оцінювання, які з ними пов'язані. Щоб досягнути стійких змін поведінки, необхідно змінити пізнавальні шаблони, які використовуються в сприйнятті інформації, її інтерпретації та плануванні [4].

Протиправна поведінка неповнолітніх є наслідком соціалізації, а саме таких факторів, як: порушення розуміння соціальних ролей (заперечення ролі, нерозуміння її соціальної значущості, ухиляння від виконання ролі); система спілкування (спілкування в групі з різними формами поведінки, що відхиляється від норм); індивідуальний соціальний досвід (помилки виховання, засвоєння норм асоціальної форми поведінки); соціальна адаптація (процеси урбанізації та міграції); організація виховання (порушення цього процесу, що призводить до розвитку антисоціальної орієнтації) [2].

Згідно з Ю.Н. Антоняном, до базових психологічних особливостей особистості злочинця відносять імпульсивність, агресивність, асоціальність, гіперчутливість у взаємовідносинах, соціальну відчуженість, тривожність у сукупності з негативним характером ціннісно-нормативної сфери особистості [1]. А в неповнолітніх правопорушників значно деформується емоційна сфера, спостерігається емоційна «тупість», нечутливість до страждань інших людей, агресивність. Одночасно відзначається емоційна неврівноваженість, афективність, схильність до неадекватних ситуаційних реакцій. Також часто спостерігаються негативні зміни волі та вольових зусиль [5, с. 188–200].

Як показують дослідження, в абсолютній більшості неповнолітні правопорушники – це особи, що володіють звичками, схильностями та стійкими стереотипами антисоціальної поведінки. Для них характерні: постійна демонстрація неприйняття норм соціальної поведінки; наслідування залежностей і пристрасть до алкоголю, наркотиків, азартних ігор; бродяжництво й систематичні втечі з дому; ранні статеві зв'язки; навмисне провокування конфліктних ситуацій; культивування ворожнечі з іншими групами неповнолітніх; звичка присвоєння чужих речей. Психічний склад особистості людини, яка скоює злочин чи потенційно здатна його скоїти, згідно з А.Н. Пастушеною, має якісні відмінності від психіки законслухняної людини. Відмінності полягають у наявності сукупності психічних утворень, що є чинниками реалізації злочинної поведінки [3].

А. Гусак визначає поняття «ресоціалізація неповнолітнього» як процес повернення необхідних можливостей і здібностей непо-

внолітнього шляхом нейтралізації отриманих ним в результаті негативної соціалізації антигромадських цінностей і норм та подальшого засвоєння повторно або вперше позитивних, за оцінкою суспільства, соціальних норм, цінностей, зразків поведінки.

Встановлено, що частиною процесу ресоціалізації, одним з її видів, а також її метою та результатом є соціальна адаптація. Поняття «ресоціалізація» більш широке та містить виправлення, а не починається лише тоді, коли певні зміни в особистості вже відбулися. Також у законодавстві України вказується, що ресоціалізація відбувається через виправлення особистості. У свою чергу, виправлення засудженого являє собою закономірний процес позитивних змін, які відбуваються в його особистості в ході ресоціалізації та створюють у нього готовність до самокерованої правослукняної поведінки.

Виявилось, що статус особистості неповнолітнього в пенітенціарній системі відбування покарання формується під впливом цілого ряду факторів, кожен із яких є складником у загальній ієрархії престижу особистості. А. Подгурецький виділив п'ять таких факторів, а саме: вік, різновид кримінальної діяльності, соціальне походження, рецидивізм і термін позбавлення волі. Однак А.І. Ушатіков, вважає, що їх існує набагато більше і їх можна об'єднати у чотири класифікаційні групи, такі як: індивідуально-особистісна група (характерологічні особливості); соціально-групова (вік, соціальне походження, національність, регіональна приналежність); кримінологічна (категорія та кваліфікація злочинної групи, досвід злочинної діяльності, термін перебування у виховних колоніях, співучасть у попередніх злочинах); поведінкова (ставлення до закону, норм групи, адаптаційний період у злочинній групі) [5, с. 207].

Зміна установок, переконань і цінностей – більш реалістична ціль корекційної роботи, аніж ідентифікація статичних передумов кримінальної поведінки. Саме в результаті цих положень було можливим виведення поняття «динамічні фактори ризику» (Hanson and Harris, 2000). Це поняття містить розуміння динамічних факторів ризику як характеристик, що можуть змінюватись, і коли вони трансформуються, результат полягає у відповідному збільшенні чи зменшенні ризику рецидивізму. Програми корекції та реабілітації, щоб бути ефективними, повинні бути спрямованими на ті потреби, які можуть змінити кримінальну поведінку. Тому з метою зменшення рецидивізму стратегії корекційної та реабілітаційної роботи у виправних закладах повинні

бути спрямовані на нівеляцію криміногенних потреб засуджених [5].

Отже, на нашу думку, застосування ефективного ресоціалізаційного процесу можливе за умови використання психокорекційних і соціально-реабілітаційних заходів. Комплекс цих заходів має містити низку методів, що розробляються на основі вивчення соціально-психологічних особливостей засуджених неповнолітніх.

У дослідженні взяли участь 200 неповнолітніх, що засуджені до позбавлення волі та відбувають покарання у виховних установах пенітенціарної служби України.

З отриманих результатів ми бачимо, що наявний кореляційний зв'язок поміж такими змінними: реактивна та особистісна тривога – кореляційний зв'язок явно виражений

($r=0,575$; $p \leq 0,01$), реактивна тривога та відкритість – наявний невисокий негативний кореляційний зв'язок ($r=-0,346$; $p \leq 0,01$), реактивна тривога та маскуліність-фемінність – наявний невисокий негативний кореляційний зв'язок, особистісна тривога та невротичність – кореляційний зв'язок наявний, але слабкий ($r=0,293$; $p \leq 0,01$), особистісна тривога та депресивність – кореляційний зв'язок наявний, але слабкий; особистісна тривога та дратівливість – наявний невисокий кореляційний зв'язок ($r=0,336$; $p \leq 0,01$). За умови збільшення рівня реактивної тривоги також одночасно зростає особистісна тривога засуджених неповнолітніх, що свідчить про значущий взаємозв'язок цих змінних. Можна стверджувати, що існує певний фактор взаємозв'язку цих видів тривоги.

Таблиця 1

Зв'язок тривожності та характерологічних особливостей неповнолітніх засуджених

	ОТ	Н	ДЕП	ДР	В	М-Ф
Реактивна тривога	$r=0,575^{**}$	-	-	-	$r=-0,346^{**}$	$r=-0,351^{**}$
Особистіс. тривога	-	$r=0,293^*$	$r=0,257^*$	$r=0,336^{**}$	-	-

Примітка: * – значущість на рівні $p \leq 0,05$; ** – значущість на рівні $p \leq 0,01$

ОТ – особистісна тривога, Н – невротичність, ДЕП – депресивність, ДР – дратівливість, В – відкритість, М-Ф – маскуліність-фемінність.

Таблиця 2

Кореляційні зв'язки характерологічних тенденцій та психологічних особливостей засуджених неповнолітніх

	АВ	ЕГ	АГ	ПД	ПП	ЗЛ	ДОБ
Авторитарний		0,468**	0,262*			0,386**	0,407**
Егоїстичний	0,468**		0,256*		0,352**		
Агресивний	0,262*	0,262*			0,452**		
Підозрілий							
Підпорядкований			0,452**	0,440**		0,482**	0,339**
Залежний	0,386**			0,341**	0,482**		0,338**
Доброзичливий	0,407**		0,417**		0,339**	0,338**	
Сором'язливий					0,462**		
Дратівливий					0,385**		
Екстра. – Інтро.		0,262*	0,303*				
Відкритість							
Реактивна агр.		0,292*		0,409**			-0,340**
Депресивність				0,385**	0,443**		
Альтруїстичний	0,396**			0,320**	0,413**	0,542**	0,435**
Невротичний				0,398**	0,385**		
Спонтанна агресія		0,269*		0,338**	0,390**	0,264*	

Примітка: * – значущість на рівні $p \leq 0,05$; ** – значущість на рівні $p \leq 0,01$;

ЕЛ – емоційна лабільність, СОР – сором'язливість, ДР – дратівливість, РА – реактивна агресивність, СА – спонтанна агресивність, ДЕП – депресивність, ПД – підозрілий, ПП – підпорядкований, ДОБ – доброзичливий, М-Ф – маскуліність-фемінність, НЕВ – невротичність, АВ – авторитарний, ЕГ – егоїстичний, АГ – агресивний, ЗЛ – залежний.

Також явно виражений невисокий негативний зв'язок реактивної тривоги та відкритості, що свідчить про те, що чим вищий рівень реактивної тривоги, тим нижчий рівень відкритості засуджених неповнолітніх. І в зворотному напрямі: чим вищий рівень відкритості, тим нижча реактивна тривога. Цей фактор можна пояснити захисними механізмами особистості, що спрацьовують у разі високої тривожності.

Слід сказати про особливості перебігання психічних процесів за певним типом і взаємозв'язок із реактивною тривоگوю. Тобто чим більше в індивіда проявів маскулінності, тим вищий у нього рівень реактивної тривоги. А якщо у індивіда прояв за фемінним типом, то рівень реактивної тривоги нижче. Щодо особистісної тривоги хочеться наголосити на кореляційному зв'язку з дратівливістю. Чим вища особистісна тривога, тим більша дратівливість засудженого. Зміна таких проявів, як дратівливість і відкритість, можуть давати нам досить інформативну картину про рівень двох видів тривоги. Міра вираженості тривожності засуджених змінюється відповідно до їхніх поведінкових реакцій.

Параметр авторитарний та егоїстичний – явно виражений зв'язок ($r=0,468$; $p \leq 0,01$), що свідчить про те, що чим вищий рівень егоїстичності, тим більші прояви авторитарності засуджених; авторитарний та залежний – невисокий виражений зв'язок ($r=0,386$; $p \leq 0,01$), що свідчить про те, що чим більше людина залежна від когось, чогось чи певної ситуації, тим більші прояви авторитарності щодо інших людей; авторитарний та доброзичливий – явно виражений зв'язок ($r=0,407$; $p \leq 0,01$), що свідчить про те, що чим більше виражені авторитарні характеристики, тим більш людина проявляє доброзичливість до інших.

На нашу думку, саме це і є особливістю нашої групи засуджених неповнолітніх, які,

попри високий рівень авторитарності, прагнуть здійснити враження доброзичливості. Однак насправді прояви доброзичливості в неповнолітніх засуджених у повсякденному житті надзвичайно рідкі. Вищевказані зв'язки авторитарності можна ще охарактеризувати як «казус авторитарності», що поєднується з такими рисами, як виражена егоїстичність, залежність, невпевненість в собі, бажання бути соціально схвалюваним.

Параметр агресивний та підпорядкований – явно виражений зв'язок ($r=0,452$; $p \leq 0,01$), що свідчить про те, що чим більш підпорядкований неповнолітній, тим більший рівень агресивності. Саме цей зв'язок підтверджує той факт, що необхідність підпорядкованості соціальним нормам і правопорядку викликає в неповнолітніх бажання агресивно діяти, внаслідок чого вони порушують правові норми; підпорядкований та підозрілий – явно виражений зв'язок ($r=0,452$; $p \leq 0,01$), що свідчить про те, що чим більше вимушена підпорядкованість, тим більше підозрілий засуджений; підпорядкований та залежний – явно виражений зв'язок ($r=0,482$; $p \leq 0,01$), що свідчить про те, що чим більше вимушена підпорядкованість, тим більш залежним стає досліджуваний.

Засуджені неповнолітні цілком усвідомлено розуміють міру своєї залежності від різних факторів, ситуацій, обставин; підпорядкований та доброзичливий – невисокий виражений зв'язок ($r=0,339$; $p \leq 0,01$), що свідчить про те, що чим вища міра підпорядкованості, тим наші досліджувані доброзичливіші; залежний та підозрілий – явно виражений зв'язок ($r=0,341$; $p \leq 0,01$), свідчить про те, що чим більше залежний неповнолітній, тим більше він стає підозрілим до навколишнього світу; дратівливий та підпорядкований – невисокий виражений зв'язок ($r=0,385$; $p \leq 0,01$), що свідчить про те, що чим більша міра підпорядкованості,

Таблиця 3

Кореляційні зв'язки характерологічних тенденцій та психологічних особливостей засуджених неповнолітніх

Шкали	ПД	ПП	ДОБ	СОР	М-Ф	ДР	РА	ДЕП	НЕВ	СА
ЕЛ	-	0,328**	-	0,735**	-0,310**	0,672**	0,504**	0,770**	0,737**	0,641**
СОР	0,442**	-	-	-	-	0,784**	0,574**	0,745**	0,697**	0,703**
ДР	0,465**	-	-	-	-	-	-	0,741**	-	0,597**
РА	0,409**	-	-0,340**	-	-	0,577**	-	0,653**	0,565**	0,693**
СА	0,338**	-	-	-	-	0,597**	-	0,691**	0,584**	-
ДЕП	-	-	-	-	0,294**	0,741**	-	-	0,778**	-

Примітка: * – значущість на рівні $p \leq 0,05$; ** – значущість на рівні $p \leq 0,01$;

ЕЛ – емоційна лабільність, СОР – сором'язливість, ДР – дратівливість, РА – реактивна агресивність, СА – спонтанна агресивність, ДЕП – депресивність, ПД – підозрілий, ПП – підпорядкований, ДОБ – доброзичливий, М-Ф – маскулінний-фемінний, НЕВ – невротичний.

тим більш дратівливі наші засуджені; реактивна агресія та підозрілий – явно виражений зв'язок ($r=0,409$; $p \leq 0,01$), що свідчить про те, що чим підозріливіший досліджуваний неповнолітній, тим більша ймовірність прояву реактивної агресії; реактивна агресія та доброзичливий – негативний, невисокий виражений зв'язок, що свідчить про те, що чим вищий рівень реактивної агресії, тим нижчий рівень доброзичливості.

Отже, виходячи з попередніх показників, зауважимо: ця кореляція свідчить, що бажання постати доброзичливим у соціальних відносинах нівелюється реактивною агресією. Насправді тенденція бути доброзичливим наявна, але піддається ігноруванню під час імпульсивного реагування на певні провокативні фактори, що, як свідчить практика, мають агресивний характер.

Депресивний та підозрілий – виражений невисокий зв'язок ($r=0,385$; $p \leq 0,01$), що свідчить про супроводження депресивних розладів підозрілістю; депресивний та підпорядкований – явно виражений зв'язок ($r=0,443$; $p \leq 0,01$), що свідчить про виникнення депресивних розладів під впливом вимушеної підпорядкованості; сором'язливий та емоційно лабільний – високий зв'язок ($r=0,735$; $p \leq 0,01$), що свідчить про те, що чим більш сором'язливий досліджуваний засуджений, тим більш нестійкий його емоційний стан, дратівливий та емоційно лабільний – явно виражений зв'язок ($r=0,672$; $p \leq 0,01$), дратівливий та депресивний – високий зв'язок ($r=0,741$; $p \leq 0,01$), ці результати свідчать, що чим вищий рівень дратівливості, тим більш емоційно лабільний індивід, більш сором'язливий, більш виражені депресивні розлади, а також мають місце прояви спонтанної та реактивної агресії. Тобто складається певний образ дратівливого неповнолітнього, що здатен агресивно реагувати.

Невротичний та емоційно лабільний – високий зв'язок ($r=0,737$; $p \leq 0,01$), невротичний та депресивний – високий зв'язок ($r=0,778$; $p \leq 0,01$), дані результати свідчать, що високі фактори депресивності, спонтанної та реактивної агресії, сором'язливості та емоційної лабільності свідчать про наявність невротизації особистості. Тобто ці фактори стають сприятливим полем для формування невротичної особистості засудженого неповнолітнього.

Спонтанна агресія та емоційна лабільність – високий зв'язок ($r=0,597$; $p \leq 0,01$), спонтанна агресія та сором'язливість – високий зв'язок ($r=0,703$; $p \leq 0,01$), спонтанна агресія та реактивна агресія – високий зв'язок ($r=0,693$; $p \leq 0,01$), ці результати свідчать, що чим вищий рівень дратівливості, сором'язливості та емоційної лабіль-

ності засуджених неповнолітніх, тим більша ймовірність прояву спонтанної та реактивної тривоги.

Таблиця 4

Кореляційні зв'язки адаптації засуджених

Змінна	Значення
Самоприйняття	$r=0,272$; $p \leq 0,05$
Невротичність	$r=0,252$; $p \leq 0,05$
Емоційна лабільність	$r=0,458$; $p \leq 0,01$
Управління своїми емоціями	$r=0,316$; $p \leq 0,01$
Емоційна усвідомленість	$r=0,317$; $p \leq 0,01$
Прийняття відповідальності	$r=0,479$; $p \leq 0,05$
Пошук соціальної підтримки	$r=0,432$; $p \leq 0,01$

У результаті отриманих даних ми бачимо, що наявні такі прямі значущі зв'язки. Соціальна адаптація засуджених корелює із самоприйняттям ($r=0,272$; $p \leq 0,05$) особистості засудженого, але, враховуючи середні значення цих показників, можна сказати, що відсутність самоприйняття, скоріш за все, негативно впливає на процес ресоціалізації. Також із адаптацією корелюють невротичність ($r=0,252$; $p \leq 0,05$) та емоційна лабільність ($r=0,458$; $p \leq 0,01$), у разі підвищення рівня невротичності та значної емоційної лабільності також стає неефективним процес ресоціалізації особистості засудженого.

Однак місця позбавлення волі самі сприяють підвищенню рівня невротичності. З адаптацією наявні кореляції управління своїми емоціями ($r=0,316$; $p \leq 0,01$), емоційна усвідомленість ($r=0,317$; $p \leq 0,01$), прийняття відповідальності ($r=0,479$; $p \leq 0,05$) та пошук соціальної підтримки ($r=0,432$; $p \leq 0,01$). На успішність перебігу адаптації впливає здатність управляти власними емоціями та контролювати їх, високий рівень емоційної усвідомленості, здатність приймати відповідальність за власні вчинки та вміння налагоджувати схему пошуку соціальної підтримки, що є однією з базових компонентів успішної ресоціалізації.

Таблиця 5

Кореляційні зв'язки показника «пошук соціальної підтримки» засудженими

Змінна	Значення
Адаптація	$r=0,432^{**}$
Емоційний комфорт	$r=0,250^{**}$
Прийняття інших	$r=0,399^{**}$
Інтернальність	$r=0,289^{**}$
Агресивний	$r= -0,383^{**}$

Емоційна усвідомленість	$r=0,332^{**}$
Планування вирішення проблеми	$r=0,344^{**}$
Розпізнавання емоцій інших	$r=0,440^*$
Позитивна переоцінка	$r=0,405^*$

Примітка: * – значущість на рівні $p \leq 0,05$; ** – значущість на рівні $p \leq 0,01$

У результаті отриманих результатів бачимо наявність таких кореляційних зв'язків із пошуком соціальної підтримки, як адаптація ($r=0,432$; $p \leq 0,01$). Насправді існує прямий значущий зв'язок між цими змінними, оскільки процес адаптації стає успішнішим у разі успішної здатності до пошуку соціальної підтримки. Також наявні кореляції з емоційним комфортом ($r=0,250$; $p \leq 0,01$), прийняттям інших ($r=0,399$; $p \leq 0,01$) та інтернальністю ($r=0,289$; $p \leq 0,01$). Ще існують значущі зворотні лінійні зв'язки з агресивністю ($r=-0,383$; $p \leq 0,01$), що свідчить про те, що за наявності високого рівня агресивності знижується рівень пошуку соціальної підтримки, що негативно впливає на адаптивні властивості.

Прямі значущі кореляції є з емоційною усвідомленістю ($r=0,332$; $p \leq 0,01$), плануванням вирішення проблем ($r=0,344$; $p \leq 0,01$), розпізнаванням емоцій інших ($r=0,440$; $p \leq 0,05$), позитивною переоцінкою ($r=0,405$; $p \leq 0,01$) та пошуком соціальної підтримки, що свідчить про успішність пошуку соціальної підтримки та її реалізації за умови наявності здатності до планування вирішення проблем, здатності до розпізнавання емоцій інших і позитивною переоцінкою життєвих ситуацій.

Висновки. Отже, внаслідок аналізу кореляційних зв'язків можна констатувати певну закономірність виникнення та за-

лежності особистісних якостей, характерологічних тенденцій і адаптації. Ця закономірність полягає в тому, що в більшості засуджених неповнолітніх наявна та чи інша форма тривожності, пов'язаної та детермінованої особистісними якостями засуджених, які більшою мірою є негативними особистісними якостями, але неповнолітні здійснюють маскування їх соціально схвалюваними рисами.

Адаптація залежить від успішності пошуку соціальної підтримки, яка зумовлюється змінними емоційного комфорту, емоційної усвідомленості та здатності до планування вирішення проблемних ситуацій. Також негативний вплив на процес ресоціалізації здійснюють невротичність та емоційна лабільність, що перешкоджає успішному процесу соціальної адаптації особистості неповнолітнього засудженого. Безпосереднє перебування в місцях позбавлення волі провокує виникнення негативних впливів на соціально-психологічні чинники в процесі ресоціалізації особистості неповнолітнього.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Антонян Ю.М. Бессознательная мотивация преступного поведения / Ю.М. Антонян // Российский психоаналитический вестник. – 1992. – № 2. – С. 127–129.
2. Антонян Ю.М. Криминология. Избранные лекции / Ю.М. Антонян. – М. : Логос, 2004. – 448 с.
3. Пастушеня А.Н. Криминогенная сущность личности преступника : дис. ... докт. псих. наук : спец. 19.00.06 / А.Н. Пастушеня. – М., 2000. – 551 с.
4. Пирожков В.Ф. Криминальная психология / В.Ф. Пирожков. – М. : Ось-89, 2007. – 704 с.
5. Криминальная психология : [учеб. пособие] / Авт.-сост. А.И. Ушатиков, О.Г. Ковалёв. – М. : Издательство Московского психолого-социального института ; Воронеж, 2007. – 496 с.